

UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PSIHOLOGIJU

SAVREMENO I TRADICIONALNO RODITELJSTVO

Završni magistarski rad

Kandidat: Sakib Hodžić

Mentor: doc. dr. Đenita Tuće

Sarajevo, 2021. Godine

Savremeno i tradicionalno roditeljstvo

Sakib Hodžić

Sažetak

U radu se nastojalo odgovoriti koje su osnovne karakteristike tradicionalne i savremene porodice. Porodica kao ključna institucija društva, prilagođava se društvenim zahtjevima i potrebama te se i sama mijenja. Uprkos činjenici da se porodica mijenja (po strukturi i vrijednostima), njena važnost je neupitna u svim razdobljima razvoja društva. Uz tradicionalnu porodicu povezuje se i patrijahalna porodica. Patrijahalna porodica je ona porodica u kojoj više generacija živi zajedno, te je imovina zajednička, porodična ili očeva. U savremenim porodicama ne samo da su primjetne promjene u porodičnoj strukturi već i u odnosima između djece i roditelja. U savremenoj porodici je naglašena orijentacija prema komunikaciji, brizi za dijete i uvođenju kvalitetnih životnih sadržaja. Osvrnut ćemo se i na promjene do kojih je došlo u savremenom roditeljstvu u odnosu na tradicionalno. Prema nekim autorima tradicionalna obilježja porodice poistovjećena su sa proširenom porodicom s puno djece, koja uključuje djedove koji žive pod istim krovom, strogu podjelu uloga, više ili manje izraženu podčinjenost žene. Ono što razlikuje savremeno roditeljstvo u odnosu na tradicionalno jeste zajednički pristup oca i majke roditeljstvu. Na kraju ćemo navesti ulogu oca u porodici. U današnje su vrijeme očevi znatno više uključeni u odgoj djece nego što je to prije bio slučaj. Osim toga, sve više poprimaju majčinske uloge i obavljaju majčinske zadatke, te na taj način stiču puni očinski identitet, kao i doživljaj roditeljstva.

Ključne riječi: savremeno, tradicionalno, porodica, očinstvo, majčinstvo.

SADRŽAJ

1.	UVOD	1
2.	ODLIKE TRADICIONALNE I SAVREMENE PORODICE	3
2.1.	Historijski razvoj porodice	3
2.2.	Funkcija porodice	4
2.3.	Tradicionalna porodica	5
2.4.	Savremena porodica.....	6
2.5.	Porodične strukture.....	7
2.5.1.	Porodice sa jednim roditeljem.....	8
2.5.2.	Proširena porodica	9
2.5.3.	Porodica sa usvojenom djecom	10
2.5.4.	Homoseksualne porodice	10
2.6.	Poređenje tradicionalne i savremene porodice.....	10
3.	ODLIKE SAVREMENOG I TRADICIONALNOG RODITELJSTVA	13
3.1.	Roditeljstvo.....	13
3.1.1.	Subjektivni doživljaj roditelja	14
3.1.2.	Ispunjavanje roditeljske uloge.....	15
3.1.3.	Uloga majke kao roditelja	16
3.1.4.	Uloga oca kao roditelja.....	17
3.2.	Tradicionalno roditeljstvo	18
3.2.1.	Majčinstvo	19
3.3.	Savremeno roditeljstvo	21
3.3.1.	Promjene u savremenom roditeljstvu.....	23
3.3.2.	Razvoj roditelja kroz moderno roditeljstvo	23
3.3.3.	Ravnopravno roditeljstvo	24
3.3.4.	Izazovi savremenog roditeljstva	25
4.	PROMJENA ULOGE OCA U PORODICI KROZ VRIJEME	26
4.1.	Tradicionalno očinstvo.....	26
4.2.	Savremeno očinstvo.....	27
4.2.1.	Izazovi savremenog očinstva.....	28
5.	ZAKLJUČCI	30
6.	LITERATURA	32

1. UVOD

U današnjem svijetu koji je ispunjen stalnim promjenama, od ekonomskih, političkih, do kulturnih i socijalnih, teško je sa sigurnošću definirati što je to porodica. Za nju neki autori navode kako je to primarna zajednica čija je zadaća osigurati rast i razvoj djeteta (Stevanović, 2000). Dalje navode kako je porodica organizirani sistem odnosa u kojem sudjeluje više članova vezanih srodstvom, a čije je ponašanje i međudjelovanje u stalnoj međuzavisnosti (Delač Hrupelj, Miljković; Lugomer Armano, 2000). Ova definicija upućuje na to da je porodica svaka zajednica u kojoj živi najmanje dvoje ljudi, koji ne moraju biti povezani isključivo krvnim srodstvom, ali u njoj mora postojati emocionalna povezanost, međuovisnost na bilo kojoj razini.

Porodica kao zajednica postoji od kada postoji i ljudski rod i izložena je konstantnim promjenama. S obzirom na to kako se društvo i okolina mijenjaju, tako se i sama zajednica tome prilagođava. U procesu promjena, promijenili su se odnosi unutar porodice, promijenila se struktura, komunikacija i organizacija porodičnog života. Porodice su sve više od tradicionalnih, patrijarhalnih, postale savremene, demokratske porodice. Iako se porodice razlikuju po svojim karakteristikama, svojoj dinamici koja se odnosi na biosocijalne i društveno kulturne elemente koji ju karakteriziraju, te po klimi koja se odnosi na sve odnose koji određuju tu porodicu, svaka porodica ista je po jednoj stvari, a to je da je njen glavni zadatak osigurati optimalan razvoj pojedinca, te se usmjeriti na stvaranje uvjeta za taj razvoj (Stevanović, 2000). Unutar porodičnih zajednica svi prolaze kroz razvojne procese koji utiču na stvaranje i razvijanje osobina kod čovjeka. Proces koji prolazi jesu socijalizacija, individualizacija i kulturalizacija. Razvoj socijalizacije započinje u ranom djetinjstvu, a traje kroz čitavi život. Odnosi se na sve one oblike ponašanja, na komunikacijske elemente, na sposobnosti i navike koje će se kroz život samo još dodatno nadograđivati i stvarati svoj vlastiti utjecaj na okolinu. U procesu individualizacije osoba utiče na razvoj svoje zajednice, te na razvoj okoline koja ga okružuje. Posljednji razvojni proces kroz koji osoba prolazi unutar porodice je kulturalizacija. Ona se odnosi na shvatanje i prihvatanje kulture u kojoj osoba živi i djeluje. Kulturalizacija se odnosi na sve one dijelove kulture koje sačinjavaju jedno društvo, zakone, moral, religiju, umjetnost, običaje i vrijednosti. Svaka porodica prenosi kulturološke vrijednosti dalje na druge osobe koje se nalaze u toj

zajednici, a na ostalim članovima je da te vrijednosti prihvate ili se odluče za neke druge kulturne oblike i vrijednosti (Stevanović, 2000).

Roditeljstvo je težak posao koji pored zadovoljavanja osnovnih djetetovih potreba za hranom i fizičkom sigurnošću uključuje i odgoj djeteta. Odgoj djeteta zahtijeva mnogo strpljenja, ljubavi, samokontrole nad vlastitim brigama i frustracijama. Nije dovoljno samo voljeti dijete, potrebno je i znati što se događa dok dijete uči te znati kako poticati, usmjeravati i kontrolirati taj proces (Pascoletti, 2015). Prema Čudina-Obradović i Obradović (2006) roditeljstvo možemo podijeliti na četiri osnovna pojma, a to su: doživljaj roditeljstva, roditeljska briga i skrb, roditeljski postupci, aktivnosti i ponašanje te roditeljski odgojni stilovi. Tradicionalno shvaćanje roditeljstva poistovjećuje se s majčinstvom jer je ono biološki utemeljeno te nerazdvojan dio ženina identiteta, dok se za očeve smatra da imaju ulogu u ispunjavanju roditeljstva putem materijalne i psihološke potpore majci (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Savremeni pojam roditeljstva ne prihvata tradicionalne društvene pritiske i stereotipe o majčinstvu i očinstvu te rodno podijeljene uloge u porodici, već se pojam roditeljstva shvata kao ravnopravno roditeljsko partnerstvo (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Roditeljski postupci i aktivnosti odnose se na roditeljsko ponašanje koje je uvjetovano odgojnim ciljevima. Oni se promatraju unutar roditeljskog odgojnog stila jer će imati različite posljedice u strogoj i hladnoj sredini, a različite u toplom emocionalnom okruženju roditelja (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Ovaj rad koncipiran je s ciljem da se odgovori na sljedeća specifična pitanja:

1. Koje su osnovne karakteristike tradicionalne i savremene porodice ?
2. Do kakvih je promjena došlo u savremenom u odnosu na tradicionalno raditeljstvo i kako roditelji odgovaraju na te promjene? Kakav je pristup roditeljstvu u ova dva oblika roditeljstva ?
3. Kako se mijenjala uloga oca u porodici kroz vrijeme? Šta podrazumijeva tradicionalno, a šta savremeno očinstvo ?

2. ODLIKE TRADICIONALNE I SAVREMENE PORODICE

2.1. Historijski razvoj porodice

Ne postoji tačan dokaz u kojem vremenu je nastala prva porodica. Termin porodice spominje se u historijskim knjigama od početka ljudskog roda. Porodica se smatra originalnom ljudskom tvorevinom i kao takva je univerzalna jer postoji u cijelom svijetu u raznim oblicima. Svi narodi koji danas postoje i svi oni izumrli narodi kroz svoje postojanje imali su tu zajednicu koja je od početka do danas imala istu ulogu. Kroz historiju su se protezali različiti oblici i različite strukture porodice, od onih u kojima je otac vodio glavnu riječ, do onih u kojima je to ipak radila majka, od monogamnih porodica koja se sastojala od jednog muža i jedne žene, do poligamnih koje su se sastojale od jednog muža i više žena ili obrnuto. Strukture porodice prvi put se spominju u vrijeme Rima i stare Grčke. U Starogrčkoj porodici otac je bio glava kuće i onaj koji je raspolagao imetkom. On se smatrao gospodarom i žene i djece (Bernholc, 2011). U starom Rimu otac je, također smatran glavnim za sve, on je imao gotovo apsolutnu vlast nad svim ukućanima i nad svim odlukama koje se u toj zajednici donose. Odlučivao je o tome hoće li primiti novorođeno dijete u porodicu, ili će ga odbaciti, prodati ili ubiti (Wasson, 2016). Glavni pokretač velikih promjena u društvu svakako je industrijska revolucija koja je u svim poljima uzdrmala i preokrenula svijet. Struktura porodice mijenja svoj prvobitni izgled, te se sada sve svodi na dogovor između dvije mlade osobe koje same sebi kreiraju život i svoju vlastitu zajednicu. Smisao braka i porodice postaje stvaranje iskrenih i istinskih međuljudskih zajednica. Kod svih članova raste lična svijest o vlastitoj ličnosti, te se sve više nameće lična sloboda. Industrijska revolucija donijela je i razlike u podjelama poslova. Činjenica da su prije muškarci bili ti koji su bili hranitelji porodica, a žene one koje su se brinule za kuću i djecu, uveliko se promijenila. Žene postaju sve više emancipirane, te postaju ravnopravni hranitelji u porodici. Od jednog tradicionalno uređenog kontinuuma, došlo je do stvaranja velikih nepoznanica i izazova kojima su se porodice morale prilagoditi, te naučiti živjeti u skladu sa time (Benven, 1972).

2.2. Funkcija porodice

Prema Halarambosu i Holbornu (2002.) postoje četiri funkcije porodice: seksualna, reproduktivna, odgojna i ekonomska.

1. Seksualna funkcija odnosi se na spolnu aktivnost članova porodice, tj. roditelja ili parova. Smatra se kako spolni nagon, te njegovo zadovoljavanje, ne samo da učvršćuje porodicu kao zajednicu, nego pridonosi cijeloj društvenoj zajednici (Halambros, Holborn, 2002).
2. Reproductivna funkcija označava da je porodica zajednica u kojoj nastaje potomstvo, te time osigurava kontinuitet produženja ljudske vrste, civilizacije i kulture (Stevanović, 2000). Danas se ova funkcija smatra posljedicom dvije osobe.
3. Odgojna funkcija porodice utiče na stvaranje djetetovih prvih iskustava, percepcija, znanja i sposobnosti. Uz pomoć svoje porodice, dijete započinje formiranje sebe samoga, ono nauči svoje prve korake, nauči svoju prvu riječ, uspostavlja svoje prve kontakte, upoznaje kulturu u kojoj odraste, te njene običaje (Vukasović, 1994).
4. Ekonomska uloga odnosi se na ekonomsko osiguranje egzistencije porodici tj. na težnji porodice da osigura i zadovolji sve egzistencijalne potrebe članova svoje porodice.

Porodice se mogu podijeliti na potpune i na nepotpune, ovisno o tome da li u odgoju sudjeluju oba roditelja ili samo jedan. U potpune porodice ubrajaju se one koje se sastoje od dva roditelja i djece, koji žive u zajedničkom domaćinstvu (Stevanović, 2000). Ova vrsta porodice postoji sve dok jedno od djece ne napusti svoj dom i dok ne osnuje vlastitu porodicu. Sa druge strane nepotpune porodice su one u kojima je samo jedan od roditelja uvijek prisutan u životu djeteta. Ovakve vrste porodica nastaju u slučaju smrti jednog od roditelja, u slučaju rastave braka ili u slučaju da jedan od roditelja odluči napustiti kuću u kojem su svi zajedno živjeli. Osim podjele porodice koju navodi Vukasović (1994), poznata je i podjela na nuklearne i proširene porodice (Golubović, 1981). Nuklearne ili jezgrovna porodica je ona koja sačinjava nuklearnu jezgru koja se sastoji od roditelja i djeteta. Porodice u kojima postoji više generacija, tri ili više nazivaju se proširenim porodicama. One označavaju porodičnu jezgru koja je proširena drugim srodnicima koji žive kao cjelina (Stevanović, 2000).

2.3. Tradicionalna porodica

Porodica kao ključna institucija društva, prilagođava se društvenim zahtjevima i potrebama te se i sama mijenja. Uprkos činjenici da se porodica mijenja (po strukturi i vrijednostima), njena važnost je neupitna u svim razdobljima razvoja društva. Promjene u porodici neminovno utiču na karakteristike roditeljstva, kao jednu od rijetkih osnovnih i univerzalnih uloga i funkcija pojedinaca. Promjene u porodicama mogu se posmatrat kroz prizmu društvenih promjena koje se dešavaju na globalnom planu. Do sredine 20. stoljeća možemo govoriti o tradicionalnoj porodici koja je bila dio veće srodničke veze. U predindustrijskom razdoblju, ta se tradicionalna porodica tumači kao klasična proširena porodica temeljena na rodbinskim vezama i autoritetu muškog člana porodice. Prihvaćeni model porodice obuhvata muškarca hranitelja i majku domaćicu (Nikodem, Aračić, 2005). Pod uticajem raznih društvenih događaja i promjena proširena porodica sve više slabi. To se dešava tvorničkim sistemom rada kao i radom van kuće, članovi napuštaju svoje domove dok istovremeno funkcije porodice prelaze na vanjske institucije. Prema Ljubetić (2006) jedna od najznačajnijih funkcija porodice postaje potrošačka funkcija, odnosno porodica kao potrošačka zajednica modernog društva, umjesto ekonomske funkcije tradicionalne porodice. Izolacijom od šire srodne mreže i proširene porodice, roditelji i djeca se odvajaju te nastaje oblik porodice koji je i danas karakterističan za mnoga društva, nuklearna porodica. Kako navodi Giddens (2007) iako su neki od tradicionalnih obrazaca porodice i dalje prisutni, započinju promjene u privatnoj sferi porodičnih odnosa, odnosno privatna, emocionalna sfera porodice jača. Pojavom raznih feminističkih pokreta, tome ćemo dodat i marksiste, povećava se negativna slika o tradicionalnoj porodici. Milić (2007) ističe kako porodica nije samo emocionalna zajednica (što je karakteristika moderne porodice), već se odnosi u porodici temelje na distribuciji moći između članova, a u tradicionalnim patrijarhalnim porodicama ta moć je oblikovana u smislu autoriteta oca. Možemo zaključiti da je uz reprodukcijску funkciju, osnovna funkcija tradicionalne porodice bila i ekonomska, prvenstveno u pogledu djeteta koje je predstavljalo ekonomsku prednost.

Čudina-Obradović i Obradović (2006) navode da se prema tradicionalnom shvaćanju roditeljstvo može izjednačiti s majčinstvom, da je ono za razliku od očinstva biološki utemeljeno i time nerazdvojan dio ženina, a ne muškarčeva identiteta, te da očevi imaju važnu ulogu u ispunjavanju roditeljstva samo putem materijalne i psihološke potpore ženi-majci. Očevi su se u

odgoj djece uključivali tipičnom očinskom praksom, igrajući se s djecom ili pomažući majci u njezi djeteta, pri čemu sama konstrukcija pomaganja upućuje na to kako se briga za dijete percipira isključivo kao majčinska praksa (Maleš, 2011).

Uz tradicionalnu porodicu povezuje se i patrijahalna porodica. Patrijahalna porodica je ona porodica u kojoj više generacija živi zajedno, te je imovina zajednička, porodična ili očeva. Sistem vrijednosti u patrijahalnim porodicama je ustrojen na način da je otac porodice (ili u velikim, višegeneracijskim, agrikulturnim porodicama, skup najstarijih muškaraca) odlučuje o bitnim stvarima za porodicu. Podjela rada se odlučuje prema spolu ali i prema dobi. Prava žena su reducirana, te se brakovi sklapaju sa svrhom očuvanja porodične imovine. Muškarac ima dominantan položaj u porodici, njegovo mišljenje se cijeni više od mišljenja žena. Ali tokom razvoja društva neka od pravila su promjenjena, te su samo neka od njih sačuvana u postindustrijskim društvima (Janković, 2008). Osim patrijahalne porodice, postoji i oblik porodice koji se naziva egalitarni. Egalitarne porodice su uglavnom porodice koje se sastoje od dvije generacije, karakterizira ih mali broj članova i rad oba partnera izvan porodice, kod poslodavaca. Osnova braka je emocionalna povezanost, a ne interes porodice. Prava su podjednaka, a dominacija je više uvjetovana osobinama ličnosti, sposobnostima, nego spolom. Podjela rada ovisi o sklonostima. Premda sistem vrijednosti čiji su korijeni u patrijahalnom sistemu, još uvijek ima uticaj na odnose u ovim porodicama. Patrijahalna podjela rada još uvijek nije u potpunosti prevladana. Žene su na taj način značajno više opterećene nego u patrijahalnim društvima ili sredinama jer rade dva radna vremena: jedno u okviru radnog mjesta, a drugo u porodici gdje obavlja većinu kućanskih poslova kao i brigu o djeci (Janković, 2008).

2.4. Savremena porodica

Vidljive promjene koje su obuhvatile savremenu porodicu vidljive su kako u životu društva tako i na pojedincu. Riječ je o novijim promjenama koje imaju svoja pravila, zakonitosti i vremenske okvire. Primjer ove promjene jeste da je savremena porodica jednogeracijska ili dvogeracijska. Promjene u suvremenoj porodici uvjetovane su širim društvenim promjenama. Porodica je savremenom čovjeku samo jedno od mjesta njegovog egzistiranja. Vrijednosti sve više postaju globalne te utiče i na shvatanje porodice kao intimnog dijela u svom životu. Stoga se

uočava da su promjene zahvatile sve spektre porodičnog života što znači da su pomaci od patrijarhalne porodice učinjeni u načinu života, poimanju pojedinaca, ulogama, porodičnim zajednicama, odgovornosti i sl. Općenito globalana društvena klima ima veliki uticaj na porodicu koja se sve više prepušta uticaju okoline, brzom načinu života kao i podjeli odgovornosti. I status djece se promjenio te njihov odgoj više nije isključivo pod uticajem odgojnih metoda roditelja te baka i djedova. Sve je veće uključivanje institucija u odgoj što utiče na promjene stavova roditelja prema odgoju kao i na kvalitetu samog odgoja.

U savremenim porodicam ne samo da su primjetne promjene u porodičnoj strukturi već i u odnosima između djece i roditelja. U savremenoj porodici dijete je ravnopravni član koji od porodice dobiva određene ideje, temeljna pravila ponašanja te ima pravo na vlastito izražavanje i djelovanje. U savremenoj porodici je naglašena orijentacija prema komunikaciji, brizi za dijete i uvođenju kvalitetnih životnih sadržaja. Pritom je podjednaka uključenost majke i oca u odgoj djeteta (Jurčević Lozančić, 2005). Promjene koje smo prethodno naveli u porodičnom okruženju mogu se smatrati veoma pozitivnim jer dijete time dobiva na važnosti. Drugim riječima pristupa mu se kao individualnom pojedincu. U ovakvim okolnostima dijete može razvijati svoje sposobnosti, ostvarivati ambicije i napredovati u svakom segmentu razvoja.

Savremena porodica se ubraja u institucije koje su u zadnjih nekoliko desetljeća doživjele velike promjene. U njima se veća pažnja pridaje kvaliteti odlučivanja, nego samom procesu donošenja odluka. Navedeno znači da se porodica sve više smatra odgovornom za svoje odluke te stoga i pridaje važnost kvaliteti (Juul, 1996).

2.5. Porodične strukture

Savremene porodice obilježava i promjena u strukturi porodice. Tako danas postoje porodice sa jednim roditeljem, porodice sa usvojenom djecom, homoseksualne porodice i drugi oblici. Danas nije više bitno u kojoj porodici se djeca nalaze, nego je bitno ko su ljudi koji ih odgajaju, kakve oni sposobnosti i karakter imaju. Za svaku porodicu koja nastoji da bude uspješna potrebno je da stekne određene navike koje će je činiti čvršćom i jačom, a njeni članovi bi se trebali međusobno razumijevati, poštovati i uvažavati. Pravilan i uspješan odgoj trebao bi

biti jedan od prioriteta. Jedna od kategorija porodice jesu oni roditelji koji zbog obaveza ili prirode posla jednog od roditelja duži niz godina samo povremeno zajedno provode vrijeme u porodičnom okruženju te samim time rijede komuniciraju. Također, danas su sve više prisutne porodice u kojima djeca odrastaju sa jednim od bioloških roditelja i njegovim novim partnerom. Dio ove porodice čine i djeca koja se rode u novoj porodičnoj strukturi. Pored spomenutih tipova porodice, postoji i tzv. „baka/djed porodica“. U navedenim porodicama baka i/ili djed preuzimaju ulogu primarnog skrbnika u porodici (Edwards 2001). Bake i djedovi, kao primarni skrbnici, ostavljaju pozitivne i negativne utjecaje na djecu. Pozitivno je to što djeca u takvoj zajednici odrastaju s članovima porodice, dok se kao negativna karakteristika može smatrati zastarjelost odgojnih metoda. Velika raznolikost porodičnih struktura nikako ne znači da sve porodične strukture jednako kvalitetno zadovoljavaju potrebe djeteta. Međutim, pojedina istraživanja pokazuju da se psihološki zdrave osobe mogu razvijati u više društvenih grupacija. Isto tako, istraživanja pokazuju da prilagođenost jednoj specifičnoj normi nije presudna za djetetovu dobrobit (Schaffer, 2000). Za potpun i zdrav razvoj djeteta potrebna su oba roditelja. Dijete uči o odnosima promatrajući i doživljavajući odnos svojih roditelja. Stoga su djeca koja odrastaju u porodicama s jednim roditeljem uskraćena za navedene spoznaje.

2.5.1. Porodice sa jednim roditeljem

Uzroci nastanka porodice s jednim roditeljem višestruki su. Nepotpuna porodice može nastati zbog razvoda roditelja, smrti jednog od roditelja, napuštanjem porodice ili kao posljedica izvanbračne veze. Nepotpuna porodica može biti i rezultat ličnog opredjeljenja majke za takav oblik porodičnog života (Greenberg, 2002; prema Usakli, 2013). Prema istaknutim uzrocima nastanka, vidljivo je da jednoroditeljske porodice nisu nov socijalni fenomen. Ljudi su oduvijek umirali, rastajali se i razvodili. Jednoroditeljske porodice postaju fokus sociološkog interesa tek 60-tih godina kada je tradicionalna porodica doživjela brojne promjene. Provedena savremena istraživanja pokazuju da su jednoroditeljske porodice posebno ranjive i da od svih alternativnih porodica imaju najveći rizik od disfunkcije. Ekonomski naponi, opterećenost ulogama, nedostatak podrške partnera, napetost od donošenja odluka samostalno, zahtjevi da djeca prerano preuzimaju uloge i odgovornosti, sve je to potencijalno opasno i značajno povećava rizik od

disfunkcije za nepotpune porodice (Grozđanić, 2000). Brojna istraživanja pokazala su povezanost između kvalitete odnosa roditelja i pozitivnih ishoda za djecu i porodicu. U poređenju sa drugom djecom, oni koji odrastaju u stabilnoj porodici s oba roditelja imaju veći životni standard, dobivaju učinkovitiji odgoj, emocionalno su bliže s oba roditelja te su izloženi manje stresnim događajima i okolnostima (Amato, 2005). Veliki problem je i zapošljavanje samohranih roditelja jer poslodavci znaju za njihove povećane potrebe i teško usklađivanje radne i porodične uloge te se zato ne odlučuju na njihovo zapošljavanje (Fišer, Marković, Ogresta, Radat, 2007). Djeci se trebaju zadovoljiti njihove emocionalne i tjelesne potrebe, ali to se može postići širokim rasponom društvenih dogovora. Nije nužno da to čine isključivo biološki roditelji u strukturi nuklearne porodice. Ono što je nužno jest da svi koji odgajaju djecu u društvu, bez obzira na porodični angažman, imaju odgovarajuće materijalne resurse i emocionalnu podršku (Bilgé, Kaufman, 1983).

2.5.2. Proširena porodica

U današnjem modernom vremenu među brojnim strukturama porodica nalazimo i proširenu porodicu. Strukturu proširene porodice čine bliži i daljnji srodnici koji žive u istom kućnom okruženju. Proširena porodica je malobrojnija, te se najduže zadržala u seoskim sredinama. Danas je sve manje zastupljeno više generacija u porodici što utiče na dinamiku porodičnih odnosa. Dvogeneracijske porodice su češće u velikim gradovima, zbog razlike u načinu života u selu i gradu, ali i ličnih i stambenih uvjeta (Berc i sur., 2004). Bake i djedovi najčešći su članovi šire porodice u nuklearnim porodicama. Prema istraživanju koje su proveli Berc i sur. (2004) djedovi i bake najčešći su članovi proširenih porodica u seoskim sredinama gdje zadržavaju tradicionalne oblike života. Proširene porodice su tipične za kolektivne kulture u kojima su svi članovi porodice međusobno ovisni i dijele porodične obaveze. Članovi proširene porodice obično žive u istom prebivalištu u koje prikupljaju resurse i preuzimaju porodične obaveze. Multigeneracijske veze i veći resursi povećavaju otpornost i sposobnost da se zadovolje potrebe djece. Proširene porodice većinom imaju na raspolaganju više sredstava koje mogu koristiti za osiguravanje dobrobiti djece. Kada porodica funkcioniše kao tim, ima snažne srodničke veze, fleksibilna je u svojim ulogama i oslanja se na kulturne vrijednosti za održavanje

porodice, tada sama porodica služi kao poticaj kroz cjeli život i kroz sve situacije (Bester & Malan-Van Rooyen, 2015).

2.5.3. Porodica sa usvojenom djecom

Prema Stevanović (2000) osobe koje usvajaju dijete uglavnom su dobrog ekonomskog statusa, i u većini slučajeva to su osobe srednjih godina s provjerenim zdravstvenim i mentalnim stanjem. Poželjne osobine koje bi usvojitelji trebali imati prvenstveno se odnose na dijete te na odnos prema i s djecom, dakle tu spada prihvaćanje uloge usvojitelja, poštivanje djetetovog porijekla i njegovih bioloških roditelja te poštivanje njegove različitosti. Odluka na usvajanje djeteta najčešće dolazi zbog nemogućnosti para da ima svoje vlastito dijete, pored njih postoje i parovi koji jednostavno žele posvojiti dijete. Par dijete može posvojiti iz doma za nezbrinutu djecu ili pak iz porodice koja ne može pružiti djetetu adekvatne uvijete za normalan rast i razvoj.

2.5.4. Homoseksualne porodice

Lacroix (2014) navodi da spolna orijentacija pojedinca ne utiče na njegovu odgojnu sposobnost, što dokazuju i prosvjetni radnici homoseksualne orijentacije. Također, smatra da se u svakom odraslom pojedincu nalaze i očinske i majčinske crte te će dijete moći naći oboje čak i ako su roditelji istog spola. Istospolna zajednica može biti neformalna, to znači da osobe žive zajedno najmanje tri godine, ali nisu sklopile životno partnerstvo pred nadležnim organima ili može biti priznata zakonom, tada se naziva životno partnerstvo istospolnih osoba.

2.6. Poređenje tradicionalne i savremene porodice

Brojni su razlozi zbog kojih je došlo do transformiranja određenih funkcija tradicionalne i savremene porodice. Tradicionalna porodična struktura podrazumijevala je oca koji radi, te majku koja ostaje kod kuće. Uz roditelje i djecu, u tradicionalnu porodičnu strukturu uključeni su i krvni srodnici unutar porodice. U savremenom se društvu javljaju novi modeli porodice, kao što

su porodice nastale iz razvedenih brakova, izvanbračne veze, ili samohrane majke. Nije jednostavno odgovoriti koji su glavni motivi i razlozi da se osoba odluči za život u nepotpunoj porodici, no to nikako ne implicira nižu kvalitetu življenja (Rosić, Zloković, 2002). Izvanbračni život i ponovno sklapanje braka, uzrokovali su brojne socijalne promjene koje su uvjetovale i promjene u definiranju porodice. Osim strukturne razlike, razlika u funkcioniranju moderne i tradicionalne porodice implicirala je potrebu razmatranja svakodnevnih zadataka u porodici, vodstva unutar porodice, kohezivnosti, promjenama u razvoju i porodičnim vrijednostima (Rosić, Zloković, 2002). Savremena, moderna porodica, suočena je sa različitim problemima i pritiscima, koji potiču razvijanje osjećaja osamljenosti kod njenih članova, kao i osjećaj nemoći te nedovoljne kompetentnosti u odgoju djece i mladih. Ubrzani i stresni životni ritam uzrokovao je slabljenje društvenih veza i pogodovao nastanku brojnih egzistencijalnih problema s kojima se suočavaju današnje, moderne porodice (Miliša, 2014). Upravo su sve spomenute promjene u strukturi porodice dovele do toga da su neke definicije postale neadekvatne, jer su u suštini indicirale na shvatanje porodice kao institucije koju čine heteroseksualni roditelji i njihova djeca (Rosić, Zloković, 2002). Pojmom tradicionalne porodice obilježava se proširena porodica sa više djece, življenje više generacija pod istim krovom, zatim, postojanje jasne podjele muško-ženskih uloga, kao i još uvijek prisutnu podčinjenost žene mužu, pravo na posjedovanje i vlasništvo nad supružnikom, ali i neizostavnu žrtvu za drugoga, apsolutnu vjernost, strogo određene i podjeljene društvene funkcije, zajednički nastup u javnosti (Nimac, 2010). Na odlike tradicionalne porodične zajednice svakako su uticale velike promjene koje su se dogodile na društveno-kulturnom području, u vremenu prijelaza iz predindustrijskog u industrijsko društvo. Blagostanje i ekonomska neovisnost često se navode kao uzročnici razvoda i pada nataliteta.

Primjetno je da porodica gubi primarnu ulogu koju je nekada imala, a sve se više smješta u privatni kontekst afektivnosti i intimnih zadovoljstava. Nerealno je očekivati da se, u kontekstu društvenih odnosa koji se neprestano mijenjaju, institucija porodice ne bude suočena s promjenama, budući da sam sociokulturni kontekst u kojem se nalazi, uzrokuje promjene i unutar porodične institucije. Tako se porodica proširuje i sužava, gubi neke funkcije i dobiva druge, ovisno o sociokulturnoj situaciji (Nimac, 2010). U današnjem se društvu porodica nastoji pokazati kao nešto zastarjelo, što ugrožava danu slobodu i što nije u skladu s naprednim, modernim vremenom. Samim time otvara se prostor za pojavu slobodnih veza, koje se nameću kao rješenje, ali i zamjena za tradicionalnu poodicu. Činjenično, brak je postao previše uzak, što

je rezultiralo vezom između dvoje ljudi. Samim time, porodična je jezgra postala previše nestabilnom, što je za posljedicu imalo formiranje zajednice stanovanja (Juul, 1995). Sve više do izražaja dolaze tzv. novi oblici porodica, u koje se ubrajaju porodice s jednim roditeljem, homoseksualne porodice, slobodne veze i slično. Pojavu slobodnih veza potiče ideologija roda, koja smatra da svaka kultura proizvodi svoja pravila ponašanja, tako da razlike u ulogama među spolovima nisu prirodno utemeljene. Jednostavnije se može reći da su razlike između muškarca i žene kulturalne i samim time svako može izabrati spolno određenje prema vlastitim afinitetima, i to više puta tokom života. Tako heteroseksualnost, koja se smatrala prirodnom i logičnom, sada postaje samo jedan od izbora i mogućnosti spolnoga života (Čondić, 2006). Osim homoseksualnih porodica, spominju se i sve su češće u društvima kako smo prethodno naveli, porodice sa jednim roditeljem. Većinom se taj pojam odnosi na samohrane majke, ali ima i samohranih očeva. U današnjim društvima žene grade karijere, posvećuju se poslu i samim time postaju neovisne i samostalne i tako prije biraju biti samohrane majke, nego li se vezivati brakom. U skladu s muškom dominacijom u društvu, sposobnosti žene za rađanjem i podizanjem djece smatra se prirodnim, a majčinstvo važnim za razvoj djeteta (Allen, Demo, 1995). U oblik slobodnih veza ubraja se i zajednički život parova izvan bračne zajednice, koji postaju sve popularniji na Zapadu. Nevjenčana životna zajednica može se odrediti kao na neko određeno vrijeme uspostavljene veze između partnera koje se ostvaruju u zajedništvu stanovanja i kućanstva, te životnoj i seksualnoj zajednici, bez da se taj odnos potvrdi sklapanjem braka. Često su takve zajednice mjesto ispitivanja stabilnosti partnerske veze s ciljem da se uvidi jesu li partneri kompatibilni za ulazak u bračnu zajednicu (Koračević, 1999).

3. ODLIKE SAVREMENOG I TRADICIONALNOG RODITELJSTVA

3.1. Roditeljstvo

Roditeljstvo podrazumijeva brigu majke, oca ili neke druge osobe (skrbnika) za dijete. Prema podacima, u novije vrijeme u Europi dolazi do pada broja rođene djece (Čudina–Obradović, Obradović, 1999). Razlozi tome mogu biti razni poput straha od roditeljstva, predrasuda okoline, ekonomske nestabilnost. Sociolozi Cherlin i suradnici opadanje fertiliteta i manjak novorođenih pripisuju promjenama u sistemu vrijednosti. Novi stil života poput zaposlenosti žene, povećanog obrazovanja, posvećivanju više vremena sebi i vlastitim aktivnostima doveo je do promjena u sistemu vrijednosti (Čudina - Obradović, Obradović, 1999). Roditeljstvo zahtijeva posvećenost djetetu te nije neobično da pojedinci ponekad nisu spremni na toliku odgovornost u kojoj će velik dio svog vremena biti primorani posvetiti razvoju i odgoju djeteta. Roditeljstvo se počelo doživljavati kao žrtvovanje komocije življenja što je posljedica vala emancipacije i modernizacije novog doba. I muškarci i žene teže profesionalnom napredovanju i materijalnom blagostanju, dok se tradicionalne porodične vrijednosti zanemaruju (Čudina - Obradović, Obradović, 1999). Djeci je potrebna podrška s obje strane te ukoliko ona izostane kasnije može doći do problema s koncentracijom, integracijom u društvo i razvojem neprihvatljivih i štetnih emocionalnih obrazaca i oblika ponašanja kod djece (Zbodulja, 2014). Možemo vidjeti iz navedenog da kompromis i pomoć oko djeteta između oca i majke stvara pozitivnu energiju u braku i na taj način smanjuje mogućnost neslaganja.

3.1.1. Subjektivni doživljaj roditelja

Prelaskom u roditeljstvo dolazi do promjena kod osoba. Prisutnost djeteta u porodici mijenja ponašanje i aktivnosti roditelja, izaziva snažne pozitivne ali i negativne osjećaje. Ono mijenja mišljenje, osećanje i ponašanje roditelja, mijenja njihovu sopstvenu sliku o sebi i sliku koju o njima ima okolina. Subjektivni doživljaj roditeljstva značajna je promjena u cjelokupnom identitetu pojedinca. Roditeljsko zadovoljstvo se bazira na zadovoljstvu odnosom dijete-roditelj i sopstvenom uspješnošću u ulozi roditelja. Zahtjevi i stres roditeljske uloge se formiraju na osnovu spoljašnjih pritisaka na pojedinca koje deluju u toku ostvarivanja njegove roditeljske uloge. Značajnu ulogu u ovom segmentu imaju uticaji i očekivanja iz socijalne sredine i norme okoline. Subjektivni doživljaj roditeljske kompetencije jeste roditeljev osećaj koliko je sposoban i uspješan kao roditelj. Subjektivni doživljaj roditeljstva je složen sistem, sastoji se od mnogo elemenata (od zadovoljstva djetetom, sobom kao roditeljem, uspostavljenim odnosom između sebe i djeteta i razvojnim rezultatima djeteta). Ovaj doživljaj može da bude ili pozitivan, ili negativan ili pomješanih predznaka. Majčinstvo, subjektivni roditeljski osjećaj majke, za žene predstavlja najvažniji izvor ličnog identiteta, mnogo snažniji od bračnog statusa ili profesije. Majčinska praksa proizilazi iz neodgovornih djetetovih potreba i obuhvata ne samo vještine i znanja nego i uspostavljanje dubokog emocionalnog odnosa koji je neophodan za razvoj djetetovog osjećaja sigurnosti i buduće socijalne i kognitivne kompetencije. Savremena gledišta naglašavaju različitost konteksta u kojima se odvija odnos djeteta i majke, te njegovu ulogu u prirodi toga odnosa. Drugim riječima, njega, zaštita i vaspitanje djeteta odvijaće se različito kod majki koje su u različitim društvenim i socio-ekonomskim prilikama, u različitim oblicima porodičnih odnosa, i koje raspolažu sa više ili manje podrške društva i porodice. Savremeni model priznaje česta odstupanja od univerzalne norme majčinstva, a oblici tih odstupanja su sve uobičajeniji i stavljaju u sumnju neupitnost norme intenzivnog majčinstva. To su zaposlene i samohrane majke, majke u nezaposlenim i nezbrinutim porodicama, maloljetne majke. Njihovo će majčinstvo zavisiti od vještine suočavanja sa problemima i nalaženja izvora podrške koji bi im omogućio uspješno obavljanje majčinske prakse ili njenu primjerenu zamjenu. Subjektivni doživljaj roditeljstva kod očeva se donekle razlikuje od onoga kod majki. Puni očinski identitet i doživljaj roditeljstva i roditeljske kompetencije otac stiče tek aktivnim uključivanjem u sve one aktivnosti koje obavlja i majka. Takvo savremeno očinstvo ne stavlja naglasak samo na

preuzimanje majčinske prakse nego i na drugačiji odnos očeva prema djetetu: ono naglašava važnost izražavanja topline i emocija, iskazivanje zaštite, brige i zanimanja za djetetovo zdravlje, napredak i uspješnost u školskoj i socijalnoj kompetenciji. Očinska uloga podložna je promjenama i razgranatosti oblika koji su posljedica savremenih demografskih i društvenih pomaka u svijetu, posebno u zapadnoj kulturi. Raznovrsni oblici očinstva postavljaju muškarca u zahtjevne, višestruke uloge, te će se doživljaj očinstva, zadovoljstvo i osjećaj kompetencije bitno razlikovati u različitim okolnostima bračne uključenosti i podrške.

3.1.2. Ispunjavanje roditeljske uloge

Savremena porodica, posebno gradska, izolovana i u generacijskom smislu i sa većom distancom od mreže komšija, ne pruža mladima mogućnost da vide, da posmatraju njegu male djece i da usvajaju znanja o roditeljskim funkcijama na primjerima iz neposredne okoline. Mladi ulaze u brak i roditeljstvo nepripremljeni. Govori se o sve težoj adaptaciji danas na roditeljstvo, o krizi koja nastaje rođenjem prvog djeteta, i o potrebi da se mladi pripremaju za roditeljske uloge. Pringle (1980) tvrdi da bi majčinstvo trebalo da se prizna kao važan i visoko stručan posao sa mnogobrojnim i raznolikim zahtjevima i vrlo odgovoran posao. I to je možda jedini odgovoran posao u našem društvu za koji svako misli da je sposoban da ga izvrši bez prethodnih priprema. Pri tom se u potpunosti zanemaruje faktor sklonosti, sposobnosti i obučenosti da se takav posao uspješno obavlja. Odgovorno roditeljstvo, navodi autorica trebalo bi da podrazumjeva svjesno opredjeljenje da se postane roditelj tek nakon uvida u zahtjeve koje roditeljstvo postavlja. Na njene tvrdnje drugi autori su iznijeli kritike koje su potkrijepili objašnjenjem da mlade osobe ne mogu imati puni uvid u zahtjeve koje roditeljstvo predstavlja prije nego što doživi zadovoljstva i probleme koje roditeljstvo donosi. Autorka iznosi neophodnost pripreme za roditeljstvo koje bi po njoj trebalo da počne u osnovnoj školi a koji bi obuhvatao program informacija i saznanja iz života, iz oblasti koje se tiču i utiču na kvalitet roditeljstva. U Sjedinjenim američkim državama također je sve popularnija ideja o obuci za roditelje. Uvedeni su mnogobrojni kursevi za obuku budućih roditelja. Kako je do sad praksa pokazala roditelji na obukama dobijaju samo određenu količinu informaciju za šta je vrlo moguće da se pretvori u prenošenje strogo određenih uputstava. Ako pođemo od činjenice da u osnovi uspešnog roditeljstva stoje roditeljeva

osetljivost, njegove želje, motivacija da bude dobar roditelj, onda je sigurno da se te odlike ne mogu vještački razvijati putem formalnih oblika obuke. S toga bi obuka za roditelje bila uspješna u jednom uskom području, posebno bi bilo izraženo kod prvorodene djece, dajući im uputstva o osnovnoj njezi djeteta do njihovog osamostaljenja u ulozi roditelja.

3.1.3. Uloga majke kao roditelja

Roditelji nastavljaju uticati na nas i onda kad ih više nema među živima, jer su se njihove figure ugradile u našu psihu tokom odrastanja. Nesumnjivo je, da je majka jedna od ključnih osoba u životu djeteta (Rosić, 2005). Dijete od prvog trenutka svoga rođenja traži vezu s majkom. Ona je njegov prvi most ka životu i zajednici. Majka djetetu posreduje prvo iskustvo, ljubav i povjerenje (Lukaš, 2010). Majčina ljubav temeljna je fiziološka potreba koja osigurava razvoj, kao što je i hrana. Stoga je glavna uloga majke da voli. Zahvaljujući toj ljubavi, najprije će se u djetetu formirati adekvatna ljubav prema majci, a kasnije i prema ostalim članovima porodice. U majčinsku ljubav ubraja se širok spektar osjećajnosti. Ona je istovremeno naklonost, nježnost i razumijevanje. Za majčinsku ljubav se pretpostavlja da je instinktivna, bezuvjetna te da majka uvijek treba znati što je za dijete najbolje. Majčinu ljubav nitko i ništa ne može zamijeniti. Ona je sredstvo za razvoj djeteta. Ljubav nije jedino što majka pruža djetetu. Majka, kao i otac, mora imati određen autoritet, ali koji proizlazi iz ljubavi, a ne vanjski, nametnuti autoritet. Majka je jedina osoba koja do odraslosti svom djetetu pokušava osigurati sve ono što mu može i olakšati i uljepšati život. Majka tješi dijete kad plače, preuzima glavnu ulogu kad je dijete bolesno, ona razumije dječje probleme te je stručnjak za emocionalne probleme djeteta. Duži prekid emocionalnog odnosa majka-dijete u prve tri godine života može ostaviti posljedice na ličnost djeteta. Takva djeca najčešće su izolirana i emocionalno povučena. Djelomično uskraćivanje emocionalnog odnosa dovodi dijete do velikog straha, pretjerane potrebe za nježnošću i ljubavlju te do jake želje za osvetom, što izaziva osjećaj krivnje i potištenosti. Nepostojanje majčinske uloge može dovesti do gubitka sposobnosti uspostavljanja odnosa u kasnijem životu (Lukaš, 2010). Kao što se može zaključiti majčinska uloga vrlo je teška, naporna i opasna, ali toliko tražena da se bez nje ne može zamisliti nikakav normalan prirodni i društveni razvoj djeteta (Rosić, 2005).

3.1.4. Uloga oca kao roditelja

Uloga očeva tradicionalno je bila viđena u ulozi hranitelja porodice. Društvo ocu garantuje mogućnost da ostvari ulogu hranitelja preko visokog stepena zaposlenosti muškaraca u odnosu na žene. Danas se javlja potreba da se porodični život, odnosno uloge i odnosi između roditelja i djece stalno preispituju. Istraživanja danas pokazuju da u savremenim društvima uloga oca kao hranitelja nije uvijek lako ostvariva i dodatno je dovedena u pitanje većom rodnom simetrijom u javnoj sferi. Takva situacija i dalje podrazumjeva da muškarci kao roditelji očekuju da zadrže ulogu hranitelja, ali im se istovremeno otvaraju mogućnosti da potraže nova polja kompetencije u kojima će moći da se ostvare. Pored identiteta oca kao hranitelja pojavljuje se i drugi, uključeni brižni otac. Vrijeme koje očevi provode sa djecom nikako ne može biti jedina mjera koja ukazuje na uključenost oca u brigu o djetetu (Palkovitz, 1997; prema Hawkins 2002). Uključenost oca je multidimenzionalni konstrukt koji uz bihevioralne, uključuje i afektivnu, kognitivnu i etičku komponentu (Hawkins and Palkovitz, 1999; Lamb 1999; prema Hawkins 2002). Termin uključeni otac obuhvata prakse novog očinstva, a one podrazumjevaju visok stepen uključenosti u sve dimenzije djetetovog života, prihvatanje vrijednosti rodne ravnopravnosti i visoko vrednovanje roditeljskog identiteta. Uloge hranitelja uključenog oca mogu biti komplementarne, ali, kao i kod majki, i kod očeva ove uloge često dolaze u sukob. Savremeno očinstvo (Levine, 1982) ne stavlja samo naglasak na preuzimanje tradicionalno majčinskih aktivnosti, nego i drugačiji odnos očeva prema djetetu u smislu važnosti izražavanja topline i emocija, iskazivanje zaštite, brige i zanimanja za djetetovo zdravlje, napredak i uspješnost u školskoj i socijalnoj sredini, sve to postaje integrativan dio uloge oca. Raznovrsni oblici očinstva postavljaju muškarca u zahtjevne, višestruke uloge tako da se doživljaj očinstva, zadovoljstvo i osjećaj roditeljske kompetentnosti bitno razlikuje u različitim okolnostima bračne uključenosti i podrške (Marsiglio, Day et al. 2000). Kako autori navode najbolji način da se muškarci uključe u brigu o djeci jeste da se ohrabre da rade ono u čemu otac i dijete zajedno uživaju. Cilj ovog ohrabriranja jeste da razvije samopouzdanje na način da očevi počnu da uživaju provodeći vrijeme sa svojom djecom. Tako savremena humanistička psihološka shvatanja očinstvo sve više smatraju završetkom kreativnog razvoja odraslog muškarca (Abell and Schwartz 1999; prema Obradović, Obradović, 2003). Najnovija istraživanja neosporno su pokazala da očevi na svoj jedinstveni

način doprinose i dječijem emocionalnom, i socijalnom i intelektualnom razvoju, i da očevo fizičko odsustvo, ili čak i sama nezainteresovanost, uskraćuju djetetu jedinstveni doprinos koji samo otac može da mu pruži u njegovom razvoju.

3.2. Tradicionalno roditeljstvo

Prema nekim autorima tradicionalna obilježja porodice poistovjećena su sa proširenom porodicom s puno djece, koja uključuje djedove koji žive pod istim krovom, strogu podjelu uloga, više ili manje izraženu podčinjenost žene, posjedovanje i pravovlasništva nad partnerom, ali i samozatajno žrtvovanje za drugoga, zajedničko pojavljivanje u javnosti, apsolutnu vjernost i strogo zadane socijalne funkcije. Tradicionalna porodica u sebi sadrži višeznačnost. Temeljni kriterij za određivanje tradicije je trajnost, odnosno međugeneracijsko prenošenje iskustva koje ne uključuje samo materijalne objekte i društvene institucije već i sisteme vjerovanja (Nimac, 2010). Tradicionalno shvatanje roditeljstva može se izjednačiti s majčinstvom, ono je za razliku od očinstva biološki utemeljeno i time nerazdvojen dio ženina, a ne muškarčeva identiteta. Očevi su imali važnu ulogu u ispunjavanju roditeljstva samo putem materijalne potpore ženi-majci (Čudina – Obradović i Obradović, 2006). Otac je bio neograničen gospodar i apsolutni autoritet u porodici. Također, patrijarhat je odredila pojava kršćanstva koja je propovijedala nadmoć muškarca i isticala da je žena rođena kako bi služila muškarcu (Savićević, 1967). Žene su bile neosobe bez pravnog statusa, nisu imale nikakva ekonomska dobra kao što nisu mogle posjedovati ni zaraditi svoja vlastita prava (Galić, 2002). Smatralo se da muškarci stvaraju svijet, historiju i kulturu, dok žene samo rađaju i podižu djecu (Galić, 2006). Kroz historiju su majčinstvo i očinstvo obilježavale uloge jasno podijeljene prema spolu. Tako je žena vodila brigu o kućanstvu i djeci, dok je muškarac priskrbljivao sredstva potrebna za funkcioniranje porodice. Juul (2004) ističe ravnopravno dostojanstvo u odnosima što znači da zajednica s jednakom ozbiljnošću shvata želje, mišljenje i potrebe obje uključene strane da ih ne odbacuje i ne omalovažava. To i je razlog zašto je ravnopravno dostojanstvo jedina prava alternativa obrascu patrijarhalne porodice iz prošlosti, obrascu u kojem je službeni poredak bi vrlo jasan. Muškarac i otac su bili na čelu porodice, žena i majka iza njega, a na kraju djeca. Taj je tip porodice kako navodi Juul (2004), jasno odražavao podjelu moći u društvu, a ona, se kao i u

društvu, nije ticala samo moći nego i podjele dužnosti. Muškarac je bio taj koji privređuje za porodicu (novac i moć, idu ruku pod ruku), a tjelesna i mentalna briga za djecu, dom i ostale članove porodice bila je ugrađena u ulogu žene. U slučajevima kada bi takva porodica funkcionirala najbolje što je mogla, to bi postao skladan, prosvijetljeni despotizam. Kad su se žene počele školovati, zapošljavati i zarađivati, počele su zahtijevati, što je sasvim prirodno, i dio moći i ravnopravniju podjelu brige za porodicu (Juul, 2004). Kroz historiju porodica je doživjela niz značajnih promjena. U razdoblju društvenih tranzicija i porodica se mijenjala i prolazila krize. Porodične krize su znak da se porodica mora mijenjati jer njena struktura, organizacija ili sistem vrijednosti na članove djeluju ograničavajuće, a i samim time ometaju funkcionalne porodične procese. Uprkos povremenim krizama, porodica je još živa i, moglo bi se reći, sve važnija u životu pojedinca. Porodica je prerasla iz društvene potrebe i nužnosti u emocionalni odabir pojedinca (Maleš, 2011).

3.2.1. Majčinstvo

Danas se majčinstvo, kao subjektivan roditeljski osjećaj majke, smatra najvažnijim izvorom ličnog identiteta, važnijim od braka ili profesije. Po rođenju djeteta majka istovremeno osjeća bol, strah i sreću, pa stoga možemo reći da iako se majčinstvo često smatra temeljem ličnog ispunjenja, razvoja i sreće, ono istodobno predstavlja izvor najvećeg straha, depresije, te tjeskobe. Osim osjećaja ispunjenja, donosi i osjećaj ekonomskog tereta, ograničavanja i podređenosti (Čudina-Obradović, Obradović, 2003). Upravo zbog tih pomiješanih osjećaja koji se javljaju kod majke, majčinstvo se smatra jedinstvenim doživljajem koji je za svaku majku poseban i drugačiji. U skorijoj prošlosti se roditeljstvo i briga za dijete poistovjećivalo s majčinstvom jer su majke bile te koje su provodile više vremena brinući se za djecu, stoga su se njega, zaštita i odgajanje djece smatrali majčinskim poslovima. Iz toga je i proizašao pojam 'majčinske prakse' koji obuhvata majčinske zadatke i aktivnostikao što su mijenjanje pelena, hranjenje, kupanje, presvlačenje, uspavljivanje, igranje s djetetom,vođenje djeteta u šetnju, kupovanje odjeće i igračaka za dijete i slično. Sve navedeno su neodgodive djetetove potrebe koje ne ispunjava samo majka već je to zajednička obaveza roditelja. Osim vještina i znanja, majčinska praksa također obuhvata i formiranje dubokog emocionalnog odnosa sa svojim

djetetom koji je nužan kako bi se kod djeteta razvio osjećaj sigurnosti te osjećaj socijalne i kognitivne kompetencije nužan pojedincu kao odraslom čovjeku (Čudina-Obradović, Obradović, 2003). Majka prva uspostavlja povezanost s djetetom, koja započinje u fazi začeća kada se počinje razvijati novi organizam u majčinom tijelu (Stevanović, 2000). Jovančević i suradnici (2004) smatraju kako su majka i dijete nedjeljiva cjelina, što znači da sve što se događa kod jednoga od njih dvoje trenutno se, neposredno i neobično snažno odražava na drugoga. To znači da majka i dijete već tokom trudnoće komuniciraju tako što majka osjeća djetetove pokrete, dok dijete također osjeća pokrete majke ali i čuje njen glas. Najčešće majke odmah nakon porođaja uspostavljaju emocionalnu vezu s novorođenčeta, dok ono prve znakove privrženosti pokazuje tek nakon nekoliko mjeseci. U prvim godinama djetetovog života roditelji svojim ponašanjem i reakcijama utiču na psihološki, socijalni i intelektualni razvoj djeteta. Stoga je vrlo važno da roditelji, a posebno majka, koja je u tom periodu glavni, najvažniji, pa čak i jedini odgajatelj, shvata da ukoliko u samom početku ne prepozna i ne zadovolji, odnosno ukoliko zanemari djetetove zahtjeve i potrebe, kod njega će se u budućnosti javljati osjećaji nepripadanja, usamljenosti, nevrijednosti, nesigurnosti, emocionalno nesamostalno i slabo će regulirati emocije. U tom periodu, u fazi simbioze, dijete traži od majke da ga prepozna, doživi i vidi, kako bi se ono moglo osjećati prihvaćeno, sigurno i voljeno. Kako bi doživjela svoje dijete, majka reagira na njegove geste, glasove i mimiku i tako ih potvrđuje. Drugim riječima, dijete glasovima i mimikom iznosi svoje osjećaje, no tek kad majka odgovori na njih, ono se iznutra uvjerava što bi zaista trebali izražavati njegovi glasovi, njegova mimika, njegove geste (Bergmann, 2007). Razumijevanjem svog djeteta, majka mu omogućava da preko njene reakcije shvati što je ono zapravo htjelo izraziti, odnosno, na taj mu način omogućava da izgradi svijest o samom sebi, o svijetu koji ga okružuje te gradi temelje buduće zdrave ličnosti. Uz osjećaj sigurnosti i zadovoljenje zahtjeva i potreba, djetetu je važno da majka bude sigurna u sebe, da nije u strahu te da svojim nastupom šalje znakove sigurnosti i zaštićenosti (Jovančević i sur., 2004). Djetetu je zapravo najvažniji taj osjećaj sigurnosti, odnosno prihvaćenosti, koji ono gubi ukoliko se majka nervozno kreće, ubrzano i glasno priča, što kod djeteta uzrokuje nemir. Stoga je vrlo važno da je majka emocionalno dostupna djetetu posebno tokom prve tri godine djetetova života kada je roditeljstvo usmjereno na zdrav socioemocionalni razvoj djeteta i razvoj kognitivno-motivacijske kompetencije što se postiže pažljivom, poticajnom, toplom, neograničavajućom i pažljivom brigom za dijete (Čudina-Obradović, Obradović, 2003). U periodu prve tri godine djetetova

života i majka i dijete nastoje svoje ponašanje prilagoditi ponašanju onoga drugoga, te što je majka sposobnija prilagoditi svoje ponašanje i odgovoriti na djetetovo, to je i dijete uspješnije u odgovaranju na majčine signale, te tada govorimo o obostranom afektivnom odnosno emocionalnom prilagođavanju. Iz prethodno navedenog možemo zaključiti kako se model majčinstva, koji naglašava tradicionalni oblik porodice u kojemu se majka u potpunosti posvećuje potrebama djeteta, zanemarujući ili odgađajući tako vlastite potrebe za autonomijom i profesionalnim ili ličnim razvojem, još uvijek smatra idealom i društvenom normom, ali predstavlja i najsigurnije okruženje za djetetov pravilan i kvalitetan razvoj. Ipak je važno da, bez obzira na uspostavljeni emocionalni odnos s djetetom, majka ne zaboravi na sebe i svoje potrebe, na koje ima pravo. Današnja moderna shvatanja ističu različitost konteksta u kojima se odnos djeteta i majke odvija. Naime, taj odnos ovisi o socijalnim, ekonomskim i emocionalnim ograničenjima majke, te će majke drugačije doživljavati roditeljsko zadovoljstvo, kompetentnost te mogućnost utjecaja na djetetov razvoj. Ovaj savremeni model često odstupa od tradicionalne norme majčinstva, dok oblici tih odstupanja sve više postaju opće prihvaćeni i kao takvi u sumnju dovode neupitnost norme intenzivnog majčinstva (Čudina-Obradović, Obradović, 2003).

3.3. Savremeno roditeljstvo

Najznačajnije promjene u životu porodice kojima svjedočimo posljednjih desetljeća su sljedeće: sve je veći broj zaposlenih i ekonomski nezavisnih žena, sve je kasnija dob stupanja u brak, prevladavaju dvogeneracijske porodice, sve je veći broj parova bez djece, raste broj razvoda brakova i jednoroditeljskih porodica, u porastu je broj izvan bračnih zajednica i samačkih načina života, raste broj alternativnih zajednica. Međutim, porodici kao osnovnoj socijalnoj jedinici i u tradicionalnim i u savremenim društvima pripada jednako važna uloga. Uprkos brojnim društvenim i strukturnim promjenama, osnovne funkcije braka i porodice ostaju iste, uzajamno zadovoljenje emocionalnih i fizičkih potreba, uz osiguranje socioekonomskih uvjeta za život. Roditeljska uloga uvijek je predstavljala veliku odgovornost, međutim nikad nije bila zahtjevnija nego danas. Od savremenog se roditelja očekuje da dobro poznaje razvoj djeteta, da primjenjuje odgovarajuće odgojne postupke, da koristi i traži nova znanja i vještine. Od roditeljske uspješnosti u odgojnom djelovanju uveliko ovisi na koji će se način dijete razvijati i

hoće li imati prilike za razvoj svojih potencijala. Savremena porodica još nije dovoljno educirana o tome kako odgajati dijete u novim prilikama. Nove prilike karakterizira brze društveno - ekonomske promjene, masovnom pojavom sredstava masovnih komunikacija. Također, sve je veće zavođenje sredstvima ovisnosti, zbog toga, porodica treba pomoć. Promjene koje su se dogodile sa roditeljstvom u današnje vrijeme temelje se na jako malo provedenoga vremena roditelja i djeteta. Savremeni pojam roditeljstva shvata se kao ravnopravno roditeljsko partnerstvo. Roditelji odbijaju tradicionalne društvene pritiske i uvriježene stereotipe očinstva i majčinstvate rodno podijeljene uloge u kući i izvan nje. Zajedničkim roditeljstvom izbjeci će se nepovoljni porodični odnosi (Čudina – Obradović i Obradović, 2006). Pozitivna disciplina je suštinski dio koncepta pozitivnog ili konstruktivnog roditeljstva.

Pećnik (2008) navodi četiri ključna elementa koja moraju biti zastupljena u roditeljstvu, a to su: njega, strukturiranost roditeljstva (postavljanje granica), prepoznavanje djetetovih potreba i osnaživanje djeteta, dok Juul (2008) u svoj koncept roditeljskog vođenja uključuje roditeljski autoritet, međusobni dijalog, zanimanje za dijete, uključenost u njegov život i prepoznavanje djetetovih potreba. Bez obzira na moguće razlike u određivanju roditeljske uloge, većina se savremenih autora slaže da je zadatak roditelja da postavlja jasne granice djetetu te da mu osigura okruženje u kojem će sticati životno važne vještine. Dijete kompetenciju razvija kroz aktivnost pa dobar odgoj pretpostavlja pružanje prilike djetetu da u svakodnevnim situacijama donosi odluke, rješava probleme i uči se odgovornosti. Savremeni način življenja obilježen je nastojanjima pripadnika različitih porodičnih struktura da se one legalno prihvate i ostvare jednakopravnost u odnosu spram tradicionalne porodice. Koliko su različiti tipovi porodice priznati i prihvaćeni ovisi o sredini u kojoj članovi porodice žive, ali i o pravnoj regulativi pojedine države (Maleš i Kušević, 2011). Važno je istaknuti da su odrednice savremenog roditeljstva neraskidivo povezane s vanjskim uticajima. Uz individualne faktore roditelja i djeteta te njihove životne uvjete, neizostavni su uticaji šire okoline koja uključuje kontekst društva i kulture. Danas se u roditeljstvu isprepliću dva odnosa intergeneracijski i intrageneracijski. U tradicionalnoj porodici, intergeneracijski, tj. odnos roditelja i djece, dominirao je nad intrageneracijskim (supružničkim) odnosom. Danas se ti odnosi mijenjaju, a veza između para postaje jezgra porodice (Milić, 2007). Kako smo naveli pod uticajem društvenih promjena, u vidu veće mogućnosti izbora i procesa individualizacije savremenog društva, pojedinci kroz razdvajanje svojih roditeljskih i porodičnih uloga nastoje ostvariti vlastite ciljeve i želje. Rezultat

toga je raznolikost savremene porodice neki ostvaruju zadovoljstvo u braku bez djece, neki s djecom, ali bez braka, dok treći odustaju i od braka i od djece (Milić, 2007). Odrednica roditeljstva u savremenom društvu jest i definiranje dviju roditeljskih uloga koje su jednako važne.

3.3.1. Promjene u savremenom roditeljstvu

Moderni trendovi globalizacije uticali su i na shvatanje porodice i njene uloge u životu čovjeka. Porodica prestaje biti jedino ključno mjesto u odgoju pojedinca te se njena uloga u odgojnom procesu sve više nadopunjava institucionalnim odgojem i socijalizacijom pojedinca u okviru institucija. Uočljive promjene unutar porodice nastaju sredinom prošlog vijeka. Šezdesetih godina prošlog stoljeća stara neravnoteža zadovoljavanja potreba djece i njihovih roditelja kreće se u suprotnom smjeru, tj. u smjeru propustljivih postmodernih porodica u kojima dolazi do većeg zadovoljavanja potreba roditelja (Elkind, 1955; prema Ljubetić 2006).

3.3.2. Razvoj roditelja kroz moderno roditeljstvo

Muškarac i žena ulaze, dakle, u bračnu zajednicu kao odvojene jedinice, unoseći u nju svoju specifičnu strukturu ličnosti, nivo postignute zrelosti, svoju prošlost, konflikte, svoju idiosinkratsku jedinstvenost. Za nas psihologe ona je prvenstveno zajednica dvoje ljudi. U početku je dijada koja obično dobija novog člana dijete te postaje trijada. U novoj porodici nastaju četiri vrste odnosa: odnos majka - otac, odnos majka - dijete, odnos otac - dijete, odnos majka - otac - dijete. Unutar ovih odnosa vladaju specifične emocionalne i karakteristike ličnosti te su u stalnoj interakciji. Snalaženje osobe u ovim odnosima zavisi od nivoa zrelosti ličnosti i uravnoteženosti u trenutku kad postaje roditelj. Dolazak djeteta izaziva bitne promjene u uspostavljenoj strukturi odnosa i traži dopunske adaptacije od bračnih drugova. Govori se o psihološkoj cijeni koju dijete ima za roditelja posebno, ali i za brak u cjelini (Kapor-Stanulović, 1981). Razvoj identiteta roditelja počinje prije nego se postane biloški roditelj, u periodu djetinjstva kada maštamo o djeci i nama kao roditeljima. Sljedeći vidljivi znakovi javljaju se u

peirodu trudnoće a vidljivi su i kod majki i kod očeva. Najizrazitije su promjene u odnosima sa bliskim osobama. Mijenja se odnos sa majkom, od kćerke žena postaje osoba sa istim statusom kao i njena majka dobija status majke. Važnu ulogu u uspješnosti ili neuspješnosti u promjeni odnosa sa majkom imaju identifikacija sa majkom, stepen postignutog osamostaljivanja od majke. Također vidljiva je promjena u odnosu prema mužu. Žena je sad i supruga i majka. Spremnost oba partnera da prihvate i puste treću osobu u svoj dosadašnji odnos i život. Suštinska karakteristika roditeljstva jeste funkcija davanja, pružanja zaštite. U današnjem savremnom svijetu biti dobar roditelj je imperativ. Visoko postavljeni zahtjevi izazivaju nesigurnost kod savremenih roditelja u pogledu toga koji su najbolji vaspitni postupci i najprimjerenije reakcije na djetetovo ponašanje. Time je otežano funkcionisanje roditelja, pa prema tome i razvoj roditelja kroz roditeljstvo. Odnos unutar porodica biva ispunjen nizom interakcija između roditelja i djeteta. Razvoj djeteta od roditelja iziskuje promjene i prilagođavanje u roditeljskim stavovima i ponašanju u raznim stadijima djetetovog razvoja. Iz dosadašnjih saznanja pokazano je da beba kao i roditelji aktivna u iniciranju i stvaranju veza sa roditeljem. Roditelji su stimulsi za bebu kao što je i ona za njih. Kako dijete raste odnosno prelazi iz faze razvoja u drugu predstavlja izazov za roditelje. Od roditelja se očekuje adaptivan odgovor na djetetove pozitivne i negativne reakcije. Sa razvojem dijete se mijenja, s druge strane i roditelji se mijenjaju. Unutar porodice razvijaju se nove interakcije odnosa. U današnjem vremenu od roditelja se očekuje da bude otvoren na promjene i sposoban da reaguje na prelaz iz jednog stadija razvoja djeteta u drugi stadij.

3.3.3. Ravnopravno roditeljstvo

Za razliku od tradicionalnog shvatanja da se roditeljstvo može poistovjetiti sa majčinstvom, da je majčinstvo, za razliku od očinstva, biološki utemeljeno i zbog toga nerazdvojan dio ženinog a ne muškarčevog identiteta, te da očevi imaju važnu ulogu u ispunjavanju roditeljstva samo preko materijalne i psihološke podrške ženi. Ravnopravni roditeljski partneri odbijaju tradicionalne socijalne pritiske, uvriježene stereotipe očinstva i majčinstva i rodno podeljene radne uloge u kući i van nje. Oni svakodnevnim dogovorom, zajednički i fleksibilno odlučuju o podjeli dužnosti i poslova oko djece, sa djecom, i zbog djece, i

to prema načelu svrsishodnosti, ekonomičnosti i pravičnosti raspodjele napora i vremenskih resursa. Za nastanak pozitivnog doživljaja roditeljstva kod oba roditelja izrazito je važna podjela dužnosti i poslova nakon rođenja djeteta. Karakteristike djeteta značajno utiču na doživljaj roditeljstva i subjektivne roditeljske kompetencije. Novorođenče i dijete u prvoj godini života najviše mijenjaju doživljaj roditeljstva zbog karakteristika svog temperamenta. Subjektivni doživljaj kompetentnog roditeljstva koji je utemeljen na pozitivnim samoprocjenama roditelja utiče na efikasnost roditeljskih postupaka i stvorice emocionalnu klimu koja će pozitivno djelovati na djetetov razvoj. Učešće oca omogućava da oba roditelja mogu da postignu ciljeve u životu koji su im važni. To omogućava očevima da zadovolje svoju želju da postanu bliski s djecom i omogućava majkama da, pored brige o djeci, postignu i profesionalne ciljeve koji su im važni. Rezultat većeg učešća oca jeste to da su odnosi u porodici mnogo topliji. Međutim nije toliko bitno koliko otac učestvuje već je bitno njegovo i partnerovo zadovoljstvo takvim angažmanima.

3.3.4. Izazovi savremenog roditeljstva

Na važnost istraživanja ovog problema, uticao je trend zapošljavanja žena izvan porodice te Bronfenrennerova ekološka teorija koja upozorava na utjecaj šireg konteksta na roditeljske uloge. Također, u većini današnjih razvijenih zemalja karakteristična je zaposlenost oba roditelja. (Puljiz, Bouillet, 2003). Uticaj zaposlenosti i rada izvan kuće vidljiv je u redefiniranju roditeljskih uloga, a posebno je značajan sukob rad-porodica prvo kod zaposlenih majki, ali promjenom uloga i kod očeva (Čudina-Obradović, Obradović, 2000). Sukob se očituje u nezadovoljstvu osobe radnim i porodičnim okruženjem, koji se može odraziti na psihičko i fizičko zdravlje pojedinca, ali i na porodicu te radnu organizaciju (Dobrotić, Lajkija, 2009). Neki rezultati istraživanja ukazuju da prezaposlenost roditelja i sukob profesionalnih i ličnih uloga može dovesti do promijenjenih odnosa u braku ili odnosu s djecom te ističu negativne aspekte uticaja rada na roditeljstvo. Zbog zaposlenosti, roditelji imaju manje vremena za obavljanje roditeljskih uloga, te vrijeme koje provode zajedno pokušavaju iskoristiti sa što manje konflikata (Dencik, 1989). Istraživanja su pokazala i brojne pozitivne posljedice koje savremeni trend zapošljavanja ima na bračne odnose, porodicu kao i na odgojnu okolinu. Zaposlene žene osjećaju

da imaju veću kontrolu nad svojim životom, imaju veće samopouzdanje, kompetentnije su i imaju veću ekonomsku sigurnost. Sve to posredno utiče na bolju kvalitetu njihova partnerstva i roditeljstva dok otac ima veću mogućnost uključiti se u odgoj djece, što povećava bliskost sa ženom i djecom (Čudina-Obradović, Obradović, 2000). S druge strane nezaposlenost ili strah od nezaposlenosti mogu uticati na doživljaj roditeljstva, tako da dolazi do oklijevanja u donošenju odluke o rađanju, porodičnim sukobima, odgađanju ulaska u brak i sl. (Puljiz, Bouillet, 2003). Siromaštvo umanjuje energiju za aktivno participiranje roditelja u svakodnevnim aktivnostima i odgoju djeteta te utiče na kreiranje stilova ponašanja koji vode autoritarnom i permisivnom (Hooper i sur., 2007). Dakle vidimo da se ekonomski pritisak ispoljava u obliku ekonomskog stresa koji se odražava na roditeljski stil ponašanja kao i na kvalitetu roditeljstva.

4. PROMJENA ULOGE OCA U PORODICI KROZ VRIJEME

4.1. Tradicionalno očinstvo

U tradicionalnoj porodici, klasični stereotip oca bio je autoritarni i nedostupan otac, okosnica porodice, onaj koji je određivao strukturu, ali nije bio uključen u svakodnevna dešavanja (Cvrtnjak i Miljević-Riđički, 2013). Patrijarhalan otac bio je fizički i emocionalno odsutan, ali je prehranjivao i uzdržavao svoju porodicu, brinuo se za moral i ugled svoje porodice te je često provodio kućni red ili disciplinu. O očinstvu kao pojmu i njegovoj važnosti u prošlosti se rijetko moglo čuti. Smatralo se da je majka ta koja ima utjecaj na dijete i njegov razvoj, dok je očeva dužnost bila financijska i moralna podrška porodice. Prevladavao je stav da je otac sekundarna figura u porodici (Newland i Coyl, 2010; prema Cvrtnjak, 2013). Očinstvo, kao i majčinstvo, određeno je upravo kulturom u kojoj se osoba nalazi. Pogledi na očinstvo te njihova praksa od začeca djeteta do njegovog potpunog sazrijevanja, proizvodi su i izrazi kulture. Ipak, kao što je slučaj s većinom područja porodičnog proučavanja i razvoja djeteta, kulturni su aspekti očinstva već odavno zanemareni (Tamis-LeMonda, 2015).

4.2. Savremeno očinstvo

U današnjem vremenu očevi, uslijed različitih socioekonomskih promjena postaju aktivni učesnici u odgoju djeteta te se smatra da očinstvo kao uloga doživljava najjaču i najtemeljitiju dekonstrukciju (Milić, 2001). Smatra se da su u osnovi muškarci tokom svog odrastanja manje pripremani za ulogu roditelja nego što su to žene. Oni su u svakodnevnom životu bili manje izlagani očekivanim roditeljskim ulogama kakve se danas očekuju (Pernar, 2010). Krajem dvadesetog stoljeća počinje intenzivno da se govori o važnosti očinstva, što potvrđuju i istraživanja, kojima je pokazano da postoji jedinstveni i zasebni odnos između oca i djeteta, koji je nezavisan o odnosu majke i djeteta ili oca i majke. S obzirom da je taj odnos provjeren istraživanjem, savremena psihološka shvatanja sve više očinstvo smatraju bitnom sastavnicom muškarčeva identiteta, a osujećenost potrebe za očinstvom smatraju izvorom prekida kreativnog razvoja odraslog muškarca (Čudina-Obradović, Obradović, 2003). Očinstvo, kao subjektivan roditeljski doživljaj oca, donekle se razlikuje od majčinstva. Otac i majka na drugačiji način doživljavaju roditeljstvo. Smatra se kako zbog rodne podjele uloga, koja se javlja već u djetinjstvu, muškarci imaju manje prilika za učenje očinske uloge, te zbog toga većina muškaraca nije pripremljena za očinstvo, nemaju očinski instinkt, odnosno očinsku praksu, te su manje spremni za preuzimanje očinske uloge nakon rođenja djeteta (Pernar, 2010). U današnje su vrijeme očevi znatno više uključeni u odgoj djece nego što je to prije bio slučaj. Osim toga, sve više poprimaju majčinske uloge i obavljaju 'majčinske' zadatke, te na taj način stiču puni očinski identitet, kao i doživljaj roditeljstva te roditeljske kompetencije. Iz tog razloga, Brajša (2009) ističe kako je važno da se očevi emancipiraju i izbore za svoju poziciju unutar roditeljstva, jer je to potrebno ženi, djeci, ali i njima samima. Za dijete i njegov razvoj važna je i očeva i majčina prisutnost, iz razloga što roditelji za dijete predstavljaju model kvalitetnog odnosa između dvije odrasle osobe, čime dijete uče kako da samo kasnije izgradi takav odnos. Stoga Stevanović (2000) naglašava da se u odgoju ne mogu razdvajati majka i otac nego se moraju tretirati kao roditeljski par. Čudina-Obradović i Obradović (2003) smatraju da savremeno očinstvo, osim što stavlja naglasak na preuzimanje, odnosno podjelu majčinske prakse, također zahtjeva i drugačiji odnos očeva prema djetetu, od očeva se očekuje da izraze toplinu i emocije, da se brinu o djeci, te da pokažu interes za djetetovo zdravlje, te napredak i uspješnost u socijalnoj i školskoj kompetenciji. Osim toga, dokazano je da ispunjavanje očinske uloge

pozitivno utiče na bračno zadovoljstvo, potom na kognitivna postignuća i na socijalnu kompetenciju djece, ali i na same očeve, kod kojih se radi dokazivanja u različitim ulogama povećava emocionalna dobrobit, javlja se osjećaj bliskosti sa ženom i djecom, te se povećava njihova socijalna, obiteljska i radna uključenost. Otac je, uz majku, najvažnija osoba u djetetovu životu. Dakle, dok je majčina uloga važna u ranom razdoblju, očeva uloga ističe se nešto kasnije, krajem ranog djetinjstva (Stevanović, 2000). U tom periodu dijete se počinje osamostaljavati, zanima ga očeva različitost od majke, zanimaju ga očevi poslovi. Kroz igru i razgovor djeteta s ocem, te kroz zajedničko obavljanje kućanskih i drugih poslova uspostavlja se emocionalna povezanost oca s djetetom (Vukasović, 1991). Iz navedenog možemo zaključiti kako je djeci očeva ljubav potrebna jednako kao i majčina, te da je uključenost i emocionalna bliskost oca sa svojom djecom iznimno važna, posebno u ranom djetinjstvu, jer ona kasnije utiče na odnos oca i djeteta u adolescenciji, o čemu kasnije ovisi adaptiranost djeteta u odrasloj dobi a potom i u vlastitom braku. Osim toga, kao što je već rečeno, uključenost oca u odgoj djece uveliko ga zbližava sa bračnim partnerom, pozitivno utiče na ženino zadovoljstvo, a u konačnici i na bračnu i porodičnu kvalitetu. Nadalje, djetetu su za njegov pravilan razvoj potrebni i otac i majka stoga je vrlo važno da oba roditelja odgovorno i nesebično prihvate svoje odgajateljske uloge.

4.2.1. Izazovi savremenog očinstva

Danas savremeni očevi nailaze na cijeli niz izazova. Samohrano očinstvo, homoseksualne porodice i posvojenja te nebiološko očinstvo, javljaju se u sve većem broju. Pećnik i Starc (2010) naglašavaju kako društvene promjene uveliko obilježavaju kontekst u kojem se odvija savremeno roditeljstvo te pred roditelje postavlja neke nove izazove i potrebu za drugačijim oblikom odgovornosti. Društvene promjene kao takve obuhvataju i promjene u svijetu rada te se žene sve više fokusiraju na izgradnju karijere, dok muškarci tako preuzimaju sve veću odgovornost u odgoju i brizi oko djece. Samohrani očevi (a i majke) nerijetko su suočeni s predrasudama iz okoline, često su izloženi ismijavanju, osuđivanju, podcjenjivanju te im se odbija pružiti pomoć i podrška (Fišer i sur., 2006). Nerazumijevanje okoline ne utiče samo na ponašanje drugih osoba u društvu prema samohranim roditeljima, nego i na sposobnost roditelja da se suočavaju sa svakodnevnim izazovima samohranog roditeljstva, kao i na njihove stavove i

lični doživljaj samohranog roditeljstva (Raboteg-Šarić i sur., 2003). Dakle, riječ je o ljudima koji žive na društvenome rubu, koji su marginalizirani, izolirani, otuđeni, stranci bez povratka. Stajalište je današnjeg društva da je sramota biti samohrani otac, neshvatljivo je da bi se otac sam mogao brinuti o svojoj djeci, hraniti ih, odgajati, školovati, kao da je to rezervirano samo za majke. Uloga samohranog oca jako je zahtjevna. On mora prije svega biti otac i prijatelj, rame za plakanje, plesni partner, trener, publika, savjetnik, slušatelj, i mnogo više. Osim ovih osobina, samohrani otac mora preuzeti i ulogu majke, ulogu koja se proteže duboko u moral, odanost i sposobnost za postavljanje obrazovnog i njegovateljskog okruženja. Tako je uloga oca da bude izvor i otpornosti i snage, i ljubavi i suosjećanja. Roditelju je, bez obzira na iskustvo, broj djece ili uključenost/odsutnost potrebno pružiti podršku i ohrabriti ga da aktivno ispunjuje svoju ulogu. Društvo kao takvo ima najvažniji zadatak, a to je osigurati kvalitetnu podršku roditeljima kako bi osnažili porodicu da ispunjavaju svoje temeljne zadaće, a to je podizanje djece i omogućavanje roditeljima da pruže kvalitetnu i primjerenu brigu svojoj djeci (Sandbaek, 2007; prema Pećnik i Starc, 2010). Biti otac, znači prepoznati svoju ulogu i preuzeti odgovornost za nju, dok osjećati se ocem, znači ostvariti određenu bliskost sa djetetom. Kako bi otac prepoznao svoju ulogu i preuzeo odgovornost, mora biti aktivno prisutan u životu djeteta od samog rođenja. Profesionalne obaveze, emocionalna nepismenost, primarna uloga majke, negativna iskustva iz djetinjstva, kulturne i društvene predrasude, sve su to izazovi s kojima se susreću savremeni očevi te se tako dovodi u rizik iskustvo samog očinstva čineći ga kompleksnim i otežanim. Zbog toga, očevu ulogu i njegove socio-emocionalne kompetencije treba itekako podržati jer se samim time ulaže u zdravlje djeteta, a i same porodice (Fišer i sur., 2006).

5. ZAKLJUČCI

Razvoj društva kroz historiju donosi promjene u strukturama porodice. Porodica je prva zajednica s kojom se dijete susreće. Porodica bi trebala biti pozitivna zajednica jer je ona temelj djetetova života. Vidjeli smo da je porodica kroz historiju doživjela brojne promjene. U tradicionalnim porodicama problemi su se vodili oko položaja i uloga u porodici. Pored svih negativnih pogleda na tradicionalnu porodicu neopravdano je zaključiti da u tim porodicama roditelji nisu voljeli svoju djecu, kao što ih i današnji vole. Naprosto, kultura u kojoj žive pružala drugačije pristupe prema djeci koje oni u velikoj mjeri nisu mogli izbjeći.

U savremenom društvu promijenila se funkcija porodice pa tako i roditeljske uloge. Za razliku od tradicionalnih porodica u kojima su majke većinom brinule o odgoju i obrazovanju djece, u savremenim porodicama očevi na jednak način brinu za dobrobit djece. Od primarnih uloga roditelja jeste da pruže emocionalni, socijalni, intelektualni, moralni i tjelesni razvoj djetetu. Od bitnih karakteristika savremenih porodica jeste da njihovi članovi imaju zdrav odnos pun ljubavi, aktivnog slušanja i kvalitetne komunikacije. Pored toga savremene porodice su pred brojnim izazovima. Najviše su ovima izazovima pogođene porodice sa jednim roditeljem i homoseksualne porodice. Na široj društvenoj zajednici je obaveza da pomogne ovakve porodice kako bi ostvarile svoje roditeljske kompetencije. Istaknut ćemo da brojna istraživanja pokazuju da je uloga očeva iznimno bitna te da oni svojim ponašanjem i stvaranjem kvalitetnog odnosa s djecom, mogu doprinijeti razvoju i formiranju ličnosti djece.

Kao što vidimo u posljednjih nekoliko desetljeća uloga očeva se značajno promijenila. Današnji očevi žele sudjelovati u odrastanju svoje djece. Nekim očevima uloga oca lako polazi za rukom, drugi polako uče i uključuju se odgoj, dok većini treba pomoć kako bi izgradili samopouzdanje i stekli roditeljske vještine. Očeva uključenost u porodični život pozitivno utiče na djetetovu dobrobit i zadovoljstvo životom. Provođenje vremena sa svojom djecom i uključenost u brigu o njima daje očevima niz mogućnosti da pokažu svoje osjećaje i da odgajaju svoju djecu. Uključeni očevi svoj odnos s djecom vide pozitivnije, posvećuju više pažnje razvoju svoje djece, bolje ih razumiju i prihvaćaju te uživaju u bliskoj i bogatijoj vezi sa svojom djecom.

Poznato nam je da djeca uče kako se ponašati posmatrajući svoje roditelje u njihovoj međusobnoj interakciji. Kad se roditelji dobro nose sa svim izazovima koji se stavljaju pred njih, oni postaju jači i samim time spremniji za donošenje odluka o svojoj djeci. Kada djeca vide ili osjete pozitivan odnos i komunikaciju u porodici osjećaju se sigurno.

6. LITERATURA

- Allen, K., Demo, D. (1995). The families of lesbian and gay men: a new frontier in family research. *Journal of Marriage and the Family*, 57(1), 111-127.
- Amato, P.R. (2005). The impact of family formation change on the cognitive, social, and emotional well-being of the next generation. *Future of Children* 15(2), 75-96.
- Bell, D. (1976). The cultural contradictions of capitalism. New York: *Basic Books*.
- Bowlby, J. (1973). Attachment and loss: *Separation* (2), New York: *Basic Books*.
- Benvin, A. (1972). Obitelj kroz povijest. *Bogoslovska smotra* 42(1). 35 – 51.
- Bernholz, E. D. (2011). The Value of Family in Ancient Greek Literature. *Ancient History Encyclopedia*.
- Berc, G., Ljubotina, D. i Blateka, S. (2004). Struktura obitelji i životni uvjeti obitelji u selu i u gradu. *Socijologija sela*, 42 (1-2), 23-43.
- Bester, S. & Malan-Van Rooney, M. (2015). Emotional Development, Effects of Parenting and Family Structure on: *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (2), 438-444.
- Bilgé, B., Kaufman, G. (1983). *Children of Divorce and One-Parent Families: Cross-cultural*.
- Brajša, P. (2009). Brak i obitelj iz drugoga kuta. *Zagreb: Glas Koncila*.
- Bergmann, W. (2007). Umijeće roditeljske ljubavi. *Zagreb: Naklada Slap*.
- Cvrtnjak, I., Miljević-Ridički, R. (2013). Očevi nekad i danas. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 61(1), 113 – 119.
- Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2003). Potpora roditeljstvu: izazovi i mogućnosti. *Revija za socijalnu politiku*, 10(1), 45-68.
- Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2006). Psihologija braka i obitelji. *Zagreb: Golden marketing, Tehnička knjiga*.
- Čondić, A. (2009). Život u slobodnim vezama i ženidba na pokus – kršćani u gradskim ženidbama. *Diaconvensia*, 15 (2), 7-36.
- Čudina – Obradović M., Obradović J. (1999). Želja za djecom i apstinencija od djece: odrednice, korelati i mogućnosti društvene intervencije. *Sveučilište u Zagrebu*.

- Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2000). Obitelj i zaposlenost izvan kuće: međusobno ometanje i/ili pomaganje. *Revija za socijalnu politiku*, 7 (2), 131-145.
- Dencik, L. (1989) Growing Up in the Post-Modern Age: On the Child's situation in the Modern Family and on the Position of the Family in the Modern Welfare State. *Acta Sociologica*, 32, 155-180.
- Dobrotić, I., Laklija, M. (2009). Korelati sukoba obiteljskih i radnih obveza u Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, 16(1), 45-63.
- Delač Hrupelj, J., Miljković, D., Lugomer Armano G. (2000). Lijepo je biti roditelj, priručnik za roditelje i djecu. *Zagreb: Nakladnik Creativa*.
- Elkind, D. (1995). Ties That Stress: The New Family Imbalance. *London: Harvard University Press*.
- Edwards, C. P., Sheridan, S. M. & Knoche, L. (2008). Parent Engagement and School Readiness: Parent-Child Relationships in Early Learning. *Faculty Publications, Department of Child, Youth, and Family Studies*.
- Fišer, S., Marković, N., Radat, K., Ogresta, J. (2006). „ZA“ i „O“ jednoroditeljskim obiteljima. *Zagreb: Udruga za unapređenje kvalitete življenja LET*.
- Giddens, A. (2007). Sociologija. *Zagreb: Globus*.
- Golubović, Z. (1981). Porodica kao ljudska zajednica. *Zagreb: Naprijed*.
- Grozdanić, S. (2000). Jednoroditeljske obitelji prema uzrocima njihova nastanka. *Ljetopis socijalnog rada*, 7 (2), 169-182.
- Galić, B. (2002). Moć i rod. *Revija za sociologiju*, 33 (3-4), 225-238.
- Galić, B. (2006). Stigma ili poštovanje? Reproductivni status žena u Hrvatskoj i šire. *Revija za sociologiju*, 37 (3-4), 149-164.
- Hawkins, A. J. and R. Palkovitz (1999). "Beyond ticks and clicks: The need for more diverse and broader conceptualizations and measures of father involvement." *The Journal of Men's Studies* 8(1), 11-32.
- Haralambos, M., Holborn, M. (2002). Sociologija – teme i perspektive. *Zagreb: Golden marketing*.
- Hooper, C., Gorin, S., Cabral, C., Dyson, C. (2007). Living with hardship 27/7: the diverse experiences of families in poverty. *York: The Frank Buttle Trust*.
- Juul, J. (2004). Život u obitelji. *Zagreb: Pelago*.

- Jovančević, M. i sur. (2005). *Godine prve: zašto su važne. Zagreb: SysPrint.*
- Janković, J. (2007). *Rječnik dijete – odrasli: tumač dječjeg svijeta odraslima. Zagreb: Etcetera d.o.o.*
- Jurčević Lozančić, A., & Kunert, A. (2015). *Obrazovanje roditelja i roditeljska pedagoška kompetencija, teorijski i praktički izazovi. Metodčki obzori: časopis za odgojno-obrazovnu teoriju i praksu, 10(22), 39-48.*
- Juul, J. (2008). *Život u obitelji. Zagreb: Pelago.*
- Juul, J. (1995). *Razgovori s obiteljima. Zagreb: NIP Alinea.*
- Kapor-Stanulović, N. (1981). "Psihološka cena roditeljstva." *Pedagoška stvarnost* (9): 809- 814.
- Kapor-Stanulovic, N. (1985). *Psihologija roditeljstva. Beograd, Nolit.*
- Koračević, K. (1999). *Novije promjene u življenju i shvaćanju obitelji i braka. Bogoslovska smotra, 69 (2-3), 271-283.*
- Lacroix, X. (2014). *Konfuzija rodova: homoseksualnosti, brak, posvajanje. Zagreb: Svijetla točka.*
- Lukaš, M. (2010). *Obiteljski odgoj u Hrvatskoj – razvoj ideja od 1850. do 1918. godine. Rijeka: Hrvatsko futurološko društvo.*
- Lamb, M. E. and C. Hwang (1982). "Maternal attachment and mother-neonate bonding: A critical review." *Advances in developmental psychology.*
- Ljubetić, M. (2006). *Obitelj u povijesnom i suvremenom kontekstu.*
- Maleš, D. i Kušević, B. (2011). *Nova paradigma obiteljskog odgoja. Zagreb: FF PRESS.*
- Miliša, Z. (2014) *Šok današnjice. Osijek: Filozofski fakultet.*
- Marsiglio, W., et al. (2000). "Exploring fatherhood diversity: Implications for conceptualizing father involvement." *Marriage & Family Review* 29(4): 269-293.
- Milić, A. (2007). *Sociologija porodice: kritika i izazovi. Beograd : Čigoja štampa.*
- Maleš, D. (1999). *Uloga majke i oca u odgoju djeteta. U: Čikeš, J. (ur.) Obitelj u suvremenom društvu.*
- Nikodem, K., Aračić, P. (2005). *Obitelj u transformaciji. Zagreb: Golden Marketing - Tehnička knjiga.*

- Nimac, D. (2010). (Ne)mogućnosti tradicijske obitelji u suvremenom društvu. *Obnovljeni život*, 65(1), 23-35.
- Newland, L. A., Coly, D. C. (2010). Fathers' role as an attachment figures: an intervju with Sir Richard Bowlby. *Early Child Development and Care*, 180(1-2), 25-32.
- Pringle, M. K. (1980). *Fairer Future for Children*, Springer.
- Puljiz, V. (1994). Socijalna politika i obitelj. *Revija za socijalnu politiku*, 1 (3), 237 – 244.
- Pećnik, N., Starc, B. (2010). Roditeljstvo u najboljem interesu djeteta i podrška roditeljima najmlađe djece. *Hrvatska: Ured UNICEF-a za Hrvatsku*.
- Pascoletti, C. (2015). Put do dobrog roditelja. *Zagreb: TRSAT*.
- Pernar, M. (2010). Parenthood. *Medicina Fluminensis: Medicina Fluminensis*, 46(3), 255-260.
- Rosić, V., Zloković, J. (2002). Prilozi obiteljskoj pedagogiji. *Rijeka: Graftrade*.
- Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N., Josipović, V. (2003). Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline. *Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži*.
- Rosić, V., Zloković, J. (2002). Prilozi obiteljskoj pedagogiji. *Rijeka: Graftrade*.
- Rosić, V. (2005). Odgoj – obitelj – škola. *Rijeka: Žagar*.
- Stevanović, M. (2000). Obiteljska pedagogija. *Varaždinske toplice: Tonimir*.
- Savićević, D.M. (1967). Obrazovanje za život u porodici: andragoško-metodičke osnove. *Srbija: Zavod za izdavanje udžbenika RS*.
- Sandbæk, M. (2007). Children's rights to a decent standard of living. U: H. Wintersberger, L. Alanen, T. Olk i J. Qvortrup (ur.), *Children's Economic and Social Welfare* (pp. 181-200). Odense: *University Press of Southern Denmark*.
- Schaffer, H.R. (2000). *Social development*. Massachusetts: *Blackwell Publisher, Ltd*.
- Usakli, H., (2013). Comparison of Single and Two Parents Children in terms of Behavioral Tendencies. *International Journal of Humanities and Social Science*, 3 (8), 256-270.
- Vukasović, A. (1994). Obitelj – vrelo i nositeljica života. *Zagreb: Hrvatski katolički zbor "MI"*.
- Tamis-LeMonda, C. S. (2015). Foreward. U: J. L. Roopnarine (ur.) *Fathers across cultures: the importance, roles, and diverse practices of dads* (pp. xi). *California: ABC-CLIO, LLC*.
- Zbodulja S. (2014). Utjecaj roditeljskih stilova odgoja na ponašanje djeteta. *Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu, Zagreb*.

Wasson, D. L. (2016) Ancient Roman Family Life. *Ancient History Encyclopedia*.